

Dr. Pável Ágoston szűkebb szülőföldjét a trianoni diktátum Jugoszláviához csatolta. Az országhatár, különösen a Titó-ellenes szovjet politika megnehezítette, de *nem szakította meg Pável és családja, valamint a szlovén nép közti szoros kapcsolattartást*. Fordításaiban több jelentős szlovén, illetve magyar szépirodalmi művel ismertette meg a két népet. Az anyanyelvén olvasott irodalom tolmácsolását akkor sem szüntette, amikor e tevékenységért a sovinszták részéről bántalmazások érték mindkét oldalon.

A nagypolitika irányváltása után, a „két nép hű fia” és tevékenysége lett előbb csak Vas megye és a Muravidék, majd Magyarország és Jugoszlávia közeledésének eszköze. Tény, hogy 1956 tavaszától *a magyar-szlovén barátság* jegyében történtek a Pávelra és munkálkodására emlékezők mindkét országban. Születése és halála évfordulóin előadások hangoztak el, kiállítások készültek, kiadványok, cikkek, tanulmányok íródtak Pável életútjáról és sok irányú tevékenységéről. Az immár 50 éves utóélete során szülőfalujában és Szombathelyen szobor, néhány helyütt intézmény, utca tartósítja Pável Ágoston nevét.⁷

Kuntár Lajos

Néprajzi gyűjtőúton a Nagy-Sárréten

Nyolcvanöt esztendőös lenne Gunda Béla

Tanárommal, Gunda Béla (1911-1994) akadémikussal, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetének professzorával, csaknem negyedszázad alatt, a magyar nyelvtérlet számos vidékén jártam közös gyűjtőúton. 1990 nyarán Fejér megyében bejártuk ifjúkorának színhelyeit: Martonvásárt, a ráckeresztúri Szent Lászlópusztát, Tordast. Legutóbb 1992-ben Bodajkon és Bodméren kutattunk. Bodméri gyűjtőútunkról be is számoltam a Fejér Megyei Hírlap hasábjain. Most első közös gyűjtőútunk felidézésével emlékezek a közelmúltban elhunyt néprajztudósra.

Másodéves egyetemi hallgató koromban, 1971 októberében Gunda Béla Professzor Úr nagy örömmel közölte velem, hogy magával visz a bihari Sárrétre tervezett egy napos néprajzi gyűjtőútjára. Nem az első alkalom volt ez a néprajzi terepmunkával való ismerkedésre, hiszen Dám László tanársegéddel már az előző télen elmehettem a hajdúböszörményi szőlőskertekbe, ahol a szőlőspajták népi építkezését tanulmányozta. Túl voltunk már ekkor a Debreceni Egyetemi Néprajzi Intézet és az egi Dobó István Vármúzeum által a palóc kutatás keretében 1971 nyarán szervezett egyhetes mátraderecskei gyűjtőmunkán is. Vizont Professzor Úrral együtt gyűjteni, terepkutatási módszereit közvetlen közelről megismerni, egy egész napon át társaságát élvezni, magyarázatait hallgatni eddig még nem volt alkalmam. Debrecenből az egyetem terepjáró gépkocsijával kora reggel indultunk a bihari Derecske, Berettyóújfalu irányába. Professzor Úr már az első faluban, Mikepércsen felhívta a figyelmemet az utca vonalában álló górékra, magtárakra, kamrákra. Figyelemfelhívása nyomán később nagy érdeklődéssel olvastam a Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1973-as kötetében Dankó Imre tanulmányát, amelyben a jellegzetes bihari épületelhelyezkedést mutatta be.

A kutatóút során Professzor Úr elsősorban a pásztorok megajándékozása témakö-

A számonként 10, illetve 6 ív terjedelemben megjelenő Vasi Szemle, ill. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények egymást kiegészítve, több közös szerzővel szolgálja a szülőföld, a hon jobb megismertetése ügyét.

⁷ Vas megyének kevés Pável Ágostonhoz hasonló gazdag és tartós utóéletű fia van. Kuntár Lajos: Pável Ágoston utóéletéről. Vasi Szemle, 1996. 1. sz. 5-12. old.

rében érdeklődött. Derecskén megtudtuk, hogy a csürlésnek nagy ünnepeken, például húsvétkor, *dúckalácsot* adtak. Bakonszegen is húsvétkor, pünkösdkor minden gazda egy *dúckalácsot* adott a pásztoroknak. Akadt olyan pásztor is, aki a nagy ünnepeken kapott rengeteg *dúckalácsot* elvitte eladni Biharnagybajomba. Az a gazda, aki nem adott *dúckalácsot* az adott egy *porció* (1/4 liter) pálinkát. A gazda neve napján és disznóöléskor is pálinkával vagy borral kínálták meg a kihajtó *kondást*, *csordást*. Fiatal állatok legelőre szoktatásakor adtak egy kis szalonnát a pásztoroknak. „Adok egy kis szoktatót” – mondta ilyenkor a gazda vagy a gazdaasszony. Abban az esetben, ha hazakísérte a kondás a kocát, hogy az úton meg ne fialjon, adtak neki borralvalót. Ha a tehén *folyatóban* volt, s ezt a csordás jelentette a gazdának, akkor pénzt kapott vagy borral kínálták meg. Fizetségként minden disznó után kapott a kondás egy kenyeret és egy *harmadrészes* kosár (kb. 10 kg) búzát.

Bakonszegen megnéztük Bessenyei György kúriáját. Akkor elcsodálkoztam azon, hogy a Bécset megjárt testörköltő bihari birtokán ilyen kis földfalú, nádtetes házban élt. Ma már tudom, hogy a XVIII. század végén ez még előkelő háznak számított. Kazinczy Ferenc is azt írta a *Pályám emlékezetében*, hogy nagyapja, Bossányi Ferenc, Bihar vármegye főszolgabírája és országgyűlési követe „náddal-födött, vályogból rakott házában patriárkai felsőséggel éle.”

Darvason adatközlőnk, Nemes Bálint így beszélt a pásztorok megajándékozásáról: „A kalács neve *dúc*. Egyik nagyobbat sütött, mint a másik. A nagy ünnepek közül csak a húsvét és a pünkösd esett bele a kihajtásba. Ilyenkor reggel már a *dúckalácssal* várták a kondást és a csordást. Amikor bebűgött a disznó, ezt jelentette a kondás a gazdának, akkor is kapott pénzt, a gazda meg bejegyezte a naptárába. Amikor először hajtotta ki a malacokat a fialás után akkor is kapott egy kis szoktatót. A pásztoroknak a kihajtott állatok darabszáma után fizettek. A nyári és a téli kenyér a bérükben volt. A *nyári kenyér* egy egész kenyér és 10 kg búza, a *téli kenyér* egy fél kenyér és 10-20 deka szalonna volt egy-egy állat után.”

A pásztorok megajándékozása témában Professor Úr egy kis kérdőívet is összeállított, amit a gyűjtőútát követően lemásoltam, s a következő nyári szünetben szülőfalumban, a Fejér megyei Zámolyon is felgyűjtöttem. Zámolyon karácsonykor ajándékozták meg a pásztorokat kaláccsal, borral, ahogy arról földim, Csanádi Imre is megemlékezett *Karácsonyi pásztorok* című versében:

Karácsonyi pásztorok,
pásztorok,
azok pattogtatnak,
azok durrogtatnak,
azok túlkölgetnek,
azok tutulgatnak,
azok kolompolnak,
azok csilingelnek,
zörgetik a kikapukat,
háborítják a kutyákat,
házzól házra járnak,
pohár borért köszöntenek,
kalácsért kántálnak.

Zámolyon gyűjtött anyagból később írtam egy kis cikket. E cikk írására készülve fedeztem fel Ujváry Zoltán *Varia folkloristica* című könyvének egyik tanulmányát, amely a pásztorok megajándékozását mutatja be a magyar nyelvterület számos helyéről. A tanulmány illusztrációinak sorában jelent meg Professor Úr egyik klasszikus néprajzi fotója a törökkoppányi (Somogy megye) kanász megajándékozásáról. Eszerint

a témára még az 1930-as években tett törökkoppányi gyűjtőút alkalmával figyelt fel. Kérdőívét 1976 óta a Fejér megyei ifjúsági honismereti táborokban is használtuk, azt gyakran az önkéntes néprajzi gyűjtőknek is kiadtam, így a pásztorok megajándékozásával kapcsolatban elég szép anyag gyűlt össze a Fejér megyei falvakból.

Élvezettel hallgattam a gyűjtőút során Professor Úrnak a tájhoz, egy-egy településhez, személyhez fűzött magyarázatait. Berettyóújfalun áthaladva említette, hogy ez a település a két világháború közötti időszakban Csonka-Bihar vármegye székhelye volt. Itt működött megyei levéltárnokként Nadányi Zoltán, a híres költő, a *Bihar vármegye* című monográfia szerkesztője. A táj kapcsán felhívta figyelmemet Szűcs Sándor *A régi Sárrét világa* című könyvére, valamint két „rég bihari író”, Osváth Pál és K. Nagy Sándor munkásságára. Osváth és K. Nagy életművének bemutatását Professor Úr a következő tanévben Dankó Évának adta ki szemináriumi dolgozati témaként. Dankó Éva jól sikerült dolgozata meg is jelent a Szűcs Sándor néprajzkutató 70. születésnapjára 1973-ban kiadott *Bajomi krónikában*.

Gyűjtőútunk végén a bihari Nagy-Sárrétről átmentünk a békési Kis-Sárrétre. Szeghalmon utaztunkban Professor Úr felidézte Péter András, a helyi parasztnábob emléket, aki a környék tehetséges parasztfiataljai számára gimnáziumot alapított. Péter András alakjával így később már ismerősként találkoztam Féja Géza *Viharsarokjának* lapjain.

Utolsó állomásunkon, Füzesgyarmaton Hegyesi János népi író látogattuk meg, akinek első verseskötete *Zord időben* címmel 1942-ben éppen a szeghalmi Péter András Gimnázium kiadásában jelent meg, Sinka István előszavával. A Nemzeti Parasztpárt 1944-ben Hegyesi Jánost delegálta a debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlésbe, majd a Budapestre költözött Nemzetgyűlés jegyzője, 1949-ig országgyűlési képviselő volt. A Parasztpárt felszámolása után visszaköltözött falujába. Tátott szájjal hallgattam az értelmes parasztember szavait, meghatódva vettem a kezembe a neki dedikált Szabó Pál, Veres Péter, Sinka István köteteket. Rádöbbenhettem, hogy a magyar népi mozgalom eszméi, Hegyesi és társai, ha nem verik őket szét, nagymértékben hozzájárulhattak volna egy valóban új Magyarország megformálásához. Gyűjtőútunk októberre, a szüret idejére esett. Volt ahol szőlővel kínáltak minket, Hegyesi Jánosnál óbort, vörösbort ittunk. Ide kíváncsoznak *Szüret* című versének sorai:

Sárgul már a szőlőlevél,
Megérett a gerezdje:
Gyermek, öreg mind egyforma
Vígkedvű a szüretbe.
Megáldott a szőlőtöke.
Az temi a jókedvet.
Gyümölcsébe rejtve adja
Búfelejtő jó nedvet.

A közös gyűjtőút során sokat tanultam, számos hatás ért. Néprajzi anyagismeretem bővült. Tapasztalhattam, hogy Professor Úr igen gyorsan jó kapcsolatot alakít ki adatközlőivel, ami a gyűjtés eredményessége szempontjából igen fontos. A Péter Andrásról hallottak és a Hegyesi Jánossal való megismerkedés a magyar népi mozgalom megbecsülését erősítették bennem. Mindezt Professor Úrnak köszönöm. Köszönöm azt is, hogy egyetemi hallgató koromtól haláláig, mint annyi más tanítványa, teremtő szellemi kapcsolatot építhettem ki vele.

Lukács László